

Lana Paćuka, *Ženski identiteti u muzičkom životu austrougarskog Sarajeva*, Muzička akademija Univerziteta u Sarajevu – Institut za muzikologiju, Sarajevo, 2019, str. 189.

U posljednje vrijeme bosanskohercegovačka historiografija bilježi sve više ostvarenja koja u fokusu istraživanja imaju ulogu i značaj žena u određenim vremenskim epohama i periodima. Taj izuzetno pozitivan “trend” raduje sve one koji iskazuju interesovanje za kulturu i historiju svakodnevice, ali i one dijelove društvene i političke historije u kojima su bitan trag ostavile pojedine žene. Svakako, ovakvi radovi prepoznati su i od onih koji se u svojim djelatnostima bave isključivo tzv. ženskim pitanjem, proučavajući ga sa historijskog, sociološkog, antropološkog i drugih stanovišta. Značajan dio tih ostvarenja odnosi se na austrougarski period prošlosti Bosne i Hercegovine. Takva je i studija dr. Lane Paćuke, docentice na Muzičkoj akademiji Univerziteta u Sarajevu i naučne saradnice Instituta za muzikologiju, pod naslovom *Ženski identiteti u muzičkom životu austrougarskog Sarajeva*. L. Paćuka se u svome profesionalnom naučnom angažmanu, kao i kroz realizaciju svoje magistarske teze i doktorske disertacije bavila pitanjem muzike u austrougarskom Sarajevu, tako da ova monografija predstavlja nastavak njenog istraživačkog puta u zadanim okvirima spomenute tematike. Iako se radi o djelu autorice koja po vokaciji nije historičarka, ova monografija, s obzirom na to da je nastala uz korištenje adekvatne izvorne građe i referentne literature te upotrebu naučnih metoda karakterističnih za historijsku nauku, predstavlja značajan doprinos bosanskohercegovačkoj historiografiji. Da bi ostvarila svoj naum i ispoštovala zadane ciljeve i zadatke istraživanja, autorica se koristila arhivskom građom iz trinaest arhiva, muzeja, biblioteka i zavoda iz Bosne i Hercegovine, Austrije, Hrvatske, Srbije, Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država, kao i jednom privatnom arhivom. Konsultiran je i značajan broj

periodike i štampe te literature. Ono što će svakom čitaocu biti jasno uočljivo pri prvom susretu s ovom knjigom jeste, prije svega, njena bogata tehnička opremljenost i dizajn. U vremenu kada se u izdavačkoj djelatnosti, a osobito na polju historiografije, svi oni koji se bave ovim poslom susreću sa značajnim problemima u finansijskoj potpori njihovom naučnom angažmanu od relevantnih i nadležnih institucija, raduje pojava jednog ovakvog izdanja. Cjelokupnom dobrom dojmu doprinijelo je i 38 fotografija, koje su slikovno propratile tekstualni dio te na taj način dodatno obogatile ovu monografiju.

Knjiga *Ženski identiteti u muzičkom životu austrougarskog Sarajeva* sastoji se iz četiri poglavlja. Na samom početku nalaze se autoričina zahvala i popis izvora objavljenih fotografija, a nakon glavnog teksta slijede zaključci na bosanskom i engleskom jeziku, popis korištenih izvora i literature te indeks imena. U prvom poglavlju naslovljenom "Uvod: Metodološki okviri" autorica je obrazložila zbog čega se odlučila na proučavanje ove teme. U svojim ranijim istraživanjima uvidjela je kako su mnogi izvori upućivali na značajnu ulogu žena te činjenicu da su one činile okosnicu društvenih, kulturnih i muzičkih tokova u 19. i početkom 20. stoljeća. Bez obzira na takvo njihovo prisustvo, nedostatak zasebne studije koja bi tretirala ovo pitanje bio je evidentan. Istaknula je kako su žene bile spona između tradicionalnog i novopristiglog zapadnoevropskog muzičkog izraza te da su predstavljale glavne nositeljice nove muzičke prakse na domaćem teritoriju. Pobrojane su i obrazložene korištene metode, uz pomoć kojih je autorica rekonstruirala sliku o djelatnosti žena u muzičkom životu Sarajeva u vrijeme austrougarske uprave.

Drugo poglavlje "Društveno-politički i kulturni konteksti: BiH i Sarajevo u periodu austrougarske uprave (1878–1918)" posvećeno je historijskom osvrtu na austrougarsku okupaciju Bosne i Hercegovine, ali i uspostavi novih uzusa po kojima se počinje odvijati i svakodnevni život. Društveno-politički ciljevi austrougarske uprave proizveli su opsežne društveno-socijalne promjene, koje su imale velikog utjecaja na sve aspekte društva. Elementi transformacije glavnog grada u svim sferama odrazili su se direktno na kulturni, a onda i na muzički život Sarajeva. Imitacijom zapadnoevropskih tokova, ali i procesom urbanizacije, Sarajevo je poprimilo evropsko lice, a ujedno je oformljen i propagiran novi građanski stil života. Autorica je zaključila kako su "oblici upražnjavanja proevropski orijentiranog načina življenja imali

(...) dalekosežne posljedice na razvoj kulturnog, a samim time i muzičkog života Sarajeva u periodu austrougarske uprave”.

“O društveno-sociološkom položaju bosanskohercegovačke žene s kraja 19. i početka 20. stoljeća” naziv je trećeg poglavlja, u kojem je autorica dala osvrt na neravnopravan položaj žena i svojevrsnu mušku dominaciju. Svoje zaključke temeljila je na relevantnim podacima o broju školovanih žena u odnosu na školovane muškarce. Oni su se reflektirali i prilikom zaposlenja, pa je tako velika većina službeničkih mjesta bila povjeravana muškarcima, što se jasno uočava na broju učiteljica, kojih je u svim većim bosanskohercegovačkim okruženjima bilo dvostruko manje od učitelja. Pa ipak, ovakav nezavidan položaj žena, koje su nametnutim društvenim normama bile u velikoj mjeri vezane za privatni prostor i porodični ambijent kuće, nije ih u potpunosti onemogućio da daju svoj doprinos u razvoju društveno-političkog i kulturnog života Bosne i Hercegovine u austrougarskom periodu. Autorica se referirala i na raniji, kasnoosmanski period bosanske prošlosti, u kojem su pojedinke poput Stake Skenderove i Miss Irby imale važnu ulogu u emancipaciji žena i opismenjavanju djevojčica. Ovaj kontinuitet nastavljen je i dolaskom austrougarske uprave, kada se u značajnijoj mjeri žene involviraju u djelatnosti različitih domaćih časopisa pišući o potrebi obrazovanja i njihovog uključivanja u društvene tokove ravnopravno sa muškarcima. Međutim, većina je takve aktivnosti provodila iz sjene, najčešće se krijući iza inicijala ili iza potpisa nekog od muškaraca. Rijetke su, poput Jelice Belović Bernadzikowske, direktno istupale zalažući se za emancipaciju žena. Austrougarski period naslijedio je iz osmanskog i podjelu na privatnu i javnu sferu djelovanja žena, pri čemu je javna, uobličena i uokvirena normama i uzusima, morala biti produženi segment privatne sfere. Novo, građansko društvo ženu je promatralo kao glavnu nositeljicu doma i domaćinstva, a svako njeno javno djelovanje nije smjelo biti u koliziji sa njenom primarnom ulogom.

Za četvrto poglavlje, naslovljeno istovjetno kao i sama monografija, autorica je istakla kako predstavlja “srž razumijevanja cjelokupnog teksta iz kojeg je moguće razaznati stupanj značaja žena u razvoju muzičkog života austrougarskog Sarajeva”. Začeci muzičkog života zapadnoevropskog tipa u Bosni i Hercegovini javili su se u krugu doma, odnosno građanskih kuća i salona. Iz tog razloga, žene su se nametnule kao njegovi primarni subjekti konstituiranja u Sarajevu. Časovi

muzike smatrani su nezaobilaznim dijelom opće kulture, dobrog odgoja i ponašanja jedne dame. Autorica je u ovom poglavlju definirala i objasnila postojanje privatnih i javnih ženskih identiteta, koji su bili sastavni dio, ranije spomenutih, privatnih i javnih sfera djelovanja žena. Muziciranje u okrilju salona predstavljalo je najznačajniji oblik ispoljavanja privatnog ženskog identiteta. Novouspostavljeni građanski način života podrazumijevao je nove modele porodice, u čijoj srži se nalazila majka i supruga. Ona je, za razliku od muških članova koji su se bavili egzistencijalnim, društvenim i političkim angažmanima, bila zadužena za rukovođenje domaćinstvom i organizacijom društva i sijela u salonima kuća, koji su postali epicentri okupljanja doseljenog stanovništva u Sarajevu. Na takvim zabavama žene su muzicirale i okupljenima prezentirale svoj talent i umijeće. Muzičko znanje stjecale su kod privatnih učitelja ili fakultativno u okviru obrazovnih institucija, kakva je bila i Viša djevojačka škola, u kojoj se izučavalo pjevanje i klavir. Takva vrsta izobrazbe trebala je doprinijeti sofisticiranosti djevojaka te omogućiti razvoj vještina koje su doprinosile krepkosti, ljupkosti i stvaranju tople atmosfere doma. Upravo zbog toga, autorica zaključuje kako je muzički odgoj u tom periodu imao prvenstveno dekorativni karakter čija svrha nije bila “umjetnost sama po sebi, nego umjetničke vještine koje su trebale razvijati plemenitost i profinjeni karakter jedne dame”. Na salonska druženja većinom su pozivani istaknuti predstavnici društvenog i političkog života Sarajeva. Žene su tako, djelujući u dijapazonu privatne sfere, neposredno utjecale na tokove društvenog, kulturnog i muzičkog života, a okupljanja su nerijetko imala i društveno-političku pozadinu. Značajno je spomenuti i salonsko sijelo organizirano početkom 1883. god. u čast reisul-uleme i kompletne postave Medžlisa. Organizatorica ovog druženja bila je baronesa Vilhelmina Nikolić de Rudna, supruga civilnog adlatusa barona Feodora Nikolića, koja je tom prilikom uz pratnju klavira otpjevala nekoliko pjesama. Nikolići su u svome domu ugostili većinu eminentnih ličnosti toga doba, a među njima i Benjamina von Kállaya, zajedničkog ministra finansija Austro-Ugarske Monarhije. Za razliku od privatne, u sferi ispoljavanja javnog ženskog identiteta autorica je prepoznala dva aspekta muzičkog života, amaterski i profesionalni. Žene su bile organizatorice i pokroviteljice koncerata koji su najčešće bili humanitarnog karaktera, s ciljem prikupljanja pomoći za sugrađane u potrebi. Na njima su pojedine i nastupale prikazujući

svoje muzičko umijeće. Jedna od takvih bila je i Milena Mrazović Preindlsberger, novinarka, antropologinja, kulturna i djelatnica koja je nebrojeno puta nastupala kao pijanistica. Doprinos organizaciji ovakvih događaja dala su i ženska udruženja, prije svega Gospojinsko društvo (osnovano 1885. god.), koja su na taj način željela zadovoljiti potrebu za druženjem i svoje filantropske dužnosti. Zajedno sa muškarcima, u okviru djelatnosti pjevačkih, tamburaških i muzičkih društava, žene su u značajnoj mjeri dale svoj doprinos u razvoju muzičkog života u Sarajevu. Njihovo profesionalno bavljenje muzikom smatralo se djelimično prihvatljivim s obzirom na to da je bilo u direktnoj vezi sa privatnom sferom ženske pojavnosti. Ovaj javni ženski identitet oblikovao je profesionalnu muzičku djelatnost Sarajeva ispoljavajući se kroz zalaganja koncertnih umjetnica, muzičkih pedagoginja, prvih kompozitorica i muzičkih spisateljica. Autorica je kroz zanimljive i sadržajne biografije istaknutih predstavnica u svim navedenim aspektima nastojala prikazati ulogu i značaj žene na ovom polju. Na taj način čitaocima je predočena djelatnost Milene Mrazović Preindlsberger, Blande Höller, Valerije Mayerhoffer, Ljube Lajer Pajanović, Mile Löewe, Radmile Kaluđerčić Kraljević, Zlate Haraminčić, Zlatice Belohlavek Korač, Jelice Belović Bernadzikowske, Mare Matějovske i mnogih drugih. Značajno je, iz mnoštva prezentiranih podataka, navesti kako je i najraniji sačuvani trag kompozitorske prakse zapadnoevropske orijentacije nastao na teritoriji Bosne i Hercegovine proizašao iz ženskog pera. Monografija *Ženski identiteti u muzičkom životu austrougarskog Sarajeva* predstavlja vrijedno ostvarenje koje će biti od koristi svim istraživačima kulture i historije svakodnevice, ali i svim ostalim zaljubljenicima u historiju i muziku.

Mehmed Hodžić